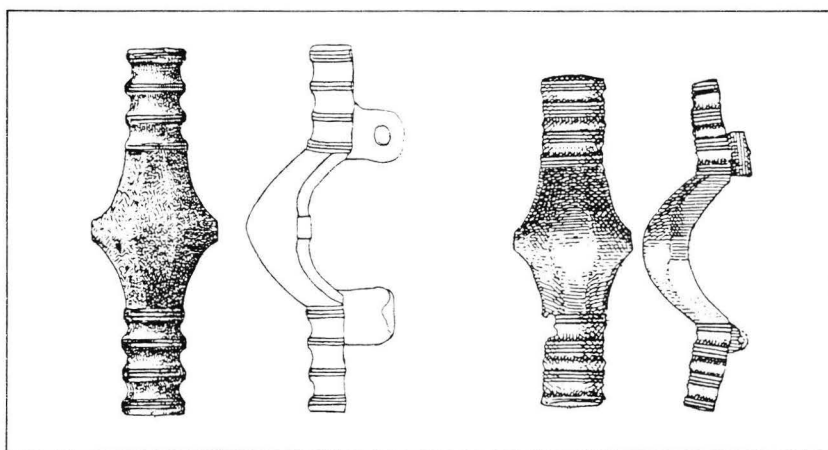

Tasavartisten solkien esihistoriasta

Tiiviissä ja synteettisessä yleiskatsauksessaan Etelä-Pohjanmaan esihistoriaan C.F. Meinander sivusi lyhyesti myös kansainvaellusajan koverankuperia tasapäisiä tasavarsisolkia (Meinander 1950 89–90). Niitä tunnettiin silloin Etelä-Pohjanmaalta seitsemän, nykyisin luku on kymmenen (Kivikoski 1973 n:o 209). Löytöpaikkoja ovat Vöyrin Gullydynt, Latjineliden, Lågpeld ja Viskusbacken, Vähänkyrön Mahlaistentönkkä (2 kpl), Höysälänmäki ja Vallinmäki, Maalahden Kopparbacken ja Lappfjärdin Uttermossa. Etelä-Suomesta tällaisia solkia tunnettiin silloin Uskelan Palomäestä ja Huittisten Hiidentöykästä (Kivikoski 1973 n:o 209), myöhemmin on löydetty yksi Kokemäen Perävainoonmäestä (SatM 17 824: 583).

Alfred Hackman osoitti jo vuosisadan alussa (Hackman 1905 171–174), että nämä soljet liittyivät sekä koristelultaan että muotoilultaan lähinnä skandinaaviseen muotiin; samoja muotoelementtejä ja koristeaiheita esiintyy kansainvaellusajan soljissa ja heloissa etenkin Skandinaviassa, mutta kyllä muuallakin, esim. Itä-Preussissa tai Brittein saarilla (Hackman, opus cit. Vierck 1967). Solkien skandinaavisesta habituksesta on myöhempikin tutkimus ollut yhtä mieltä (Kivikoski 1936 11–12. Meinander, opus cit.). Ongelmallisempi on kysymys koverankuperien tasavarsisollien valmistusalueesta: pohjalaisia vai skandinaavisia? Soljet keskittyvät Suomessa siinä määrin Etelä-Pohjanmaalle, että niitä voidaan joka tapauksessa luonnehtia Suomen näkökulmasta eteläpohjalaisiksi, olipa niiden valmistuspaikka missä tahansa. Sitä paitsi on todettava, että Perävainoonmäen rauniot liittyvät pääasiassa kivistä

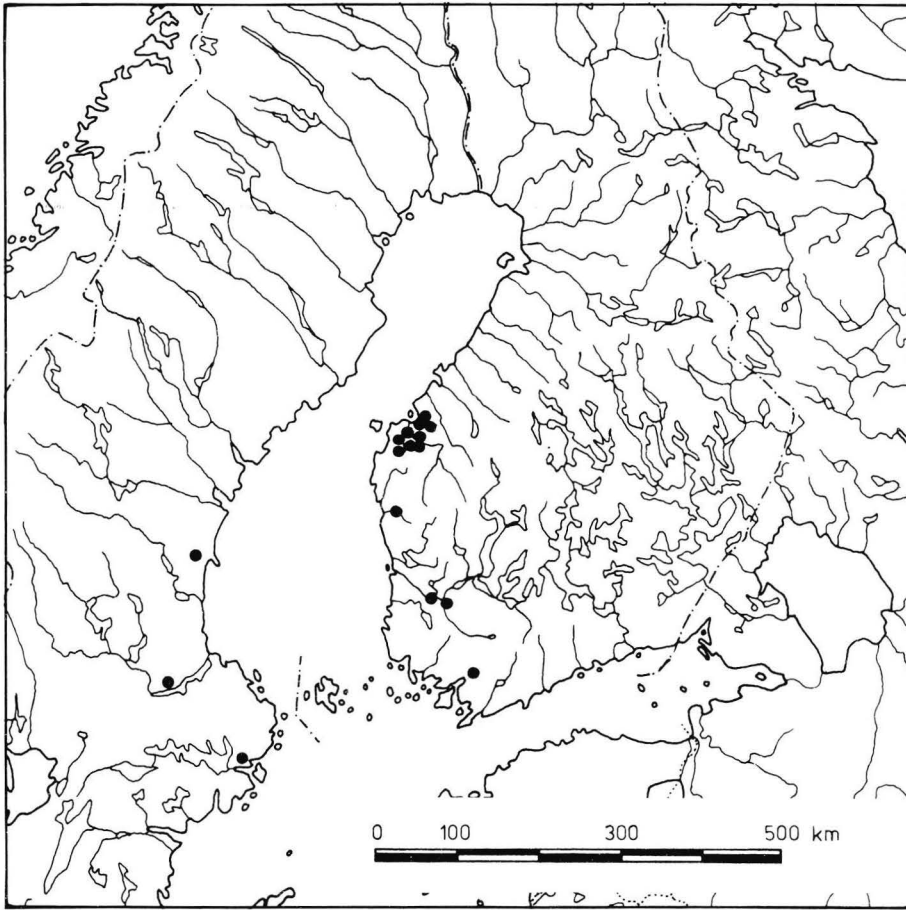

Kuva 1. Kansainvaellusajan koverankuperia tasapäisiä tasavarsisolkia Etelä-Pohjanmaalta, vasen Vähänkyrön Mahlaistentönkältä, oikea Höysälänmäestä.

rakennettuina eteläpohjalaiseen rauniotraditioon ja eroavat satakuntalais-hämäläisistä maan- ja kivensekaisista raunioista, mm. Köönikänmäen kalmistosta (Hackman 1905 53–60), joka sijaitsee Perävainoonmäen raunioista vain 700 m:n päässä. Perävainoonmäki rinnastuu Etelä-Pohjanmaahan myös eräiden muiden kansainvaellusaikaisten löytöjensä vuoksi. Eteläpohjalainen muoto on rauniosta 5 löydetty valantaharjoin koristettu jousisolki (SatM 17 824: 174–177) – tyyppi tunnetaan muutoin pelkästään Etelä-Pohjanmaalta (Kivikoski 1973 n:o 199) – mutta Etelä-Pohjanmaahan kalmistoa yhdistävät tavallaan myös eläinkoristeisen soljen ja eläinkoristeisen putkimaisen esineen katkelmat (SatM 17 824: 515, 482, 488, 506, 544); nappeja lukuun ottamatta Salinin tyyli I esiintyy lähes yksinomaan Etelä-Pohjanmaalla (Erä-Esko 1965). Myös Huittisten Loiman Hiidentöykän raunio (Kivikoski 1936), toisen koverankuperan tasavartisen ja tasapäisen soljen löytöraunio, eroaa rakenteeltaan Kokemäenjokilaakson tavallisesti pyöreistä maan ja kivensekaisista kummuista ja rinnastuu kenties eteläpohjalaisiin raunioihin, vaikkei sitä voikaan pitää yhtä selvästi pohjalaistyyppisenä kuin Perävainoonmäen raunioita. Sen pitkänomainen muoto näyttää selittyvän jälkihautauksista, joissa rauniota on laajennettu; raunio oli soranajossa osaksi tuhottu jo ennen kaivauksia, eikä sen alkuperäismuoto ole senkään vuoksi määriteltävissä. Myös Uskelan Palomäen solki (KM 5580: 101) on peräisin kehäkivellisestä hautarauniosta (Tallgren 1931 186). Voimme siis todeta, että Etelä-Suomen soljetkin liittyvät tai saattavat liittyä pohjalaispiirteisiin hautaraunioihin; kirjoittajalla on tarkoitus käsitellä asiaa laajemmin toisessa yhteydessä. Suomen näkökulmasta kyseiset 13 solkea ovat siis levinnältään ja kulttuuritaustaltaan eteläpohjalaisia.

Levinnän painoalueen mukaan solkityyppejä voidaan otaksua valmistukseltaankin eteläpohjalaiseksi. Tyyppi tunnetaan näet vain muutamasta Ruotsin löydöstä, nim. Uplannin Spångasta, Helsinglannin Tunasta ja Dalarnan Bystä (Biörnstad 1963. Åberg 1924 54. Kivikoski 1973 n:o 208. Fornvännen 1915 53 k. 16). Jo Hackman piti mahdollisena, että tyyppin solkia olisi voitu valmistaa Etelä-Pohjanmaalla, muttei ottanut asiaan varsinaisesti kantaa. Kivikosken mukaan kyseessä on pohjalainen muoto; myös Huittisten Loiman ja Uskelan Palomäen solkia hän on otaksunut pohjalaisiksi (Kivikoski 1936 11. Kivikoski 1961 156–157). Viimeksi mainittuun mielipiteeseen onkin tietyllä tavalla helppo yhtyä, kuten edellä perusteltiin.

Silti on syytä muistaa, että levintäkuvaan vaikuttaa suuresti tutkimuksen erilainen intensiteetti eri alueilla, puhumatta niistä eroista, jotka aiheutuvat erilaisista hautaustavoista. Etelä-Pohjanmaan ja eteläisemmän Suomen välillä ei hautaustavoissa liene ollut sellaisia eroja, että ne riittäisivät selittämään tasavarsisolkienvälillä kuvattua jakautumisen; erojen pitäisi kuvastua monien muidenkin esinemuotojen levinnöissä, mutta niin ei ole laita. Suomen ja Ruotsin kesken tällaisia eroja voi sen sijaan ainakin jonkinasteisina olla, ja eroja saattaa myös olla tutkimuksen erilaisissa alueellisissa painotuksissa. Viitteen tähän suuntaan tarjoavat profiilipäiset neulat, joita tunnettiin aikoinaan Etelä-Pohjanmaalta runsaammin kuin mistään muualta ja joita sen vuoksi voitiin pitää eteläpohjalaisina (Kivikoski 1973 n:ot 236–240. Kivikoski 1961 156–157. Meinander 1950 90). Valinmuottilöydöt osoittavat kuitenkin, että eräitä kyseisistä neulatyypeistä on valettu Helgössä (Waller 1972), mistä päätellen aikaisemmat levintäkuvaan perustuneet käsitykset ovat ainakin osaksi olleet virheellisiä. Näin ei tarvitse olla laita tässä tapauksessa, ja on hyvin mahdollista, että Ruotsista löydetty tasavarsisoljet ovat kulkeutuneet Suomesta. Epäilyksiä herättää kuitenkin se seikka, että ne kansainvaellusajan soljet, esim. oksasoljet tai valantaharjaiset jousisoljet tai kolmiojalkaiset soljet (Kivikoski 1973 n:ot 80, 81, 199, 219, 220), joita voidaan pitää eteläpohjalaisen valannan tuotteina,

Kuva 2. Kansainvaellusajan koverankuperien tasapäisten tasavarsisolkien levintä. Merkki vastaa yhtä solkea.

ovat kyseisiä tasavarsisolkia yksinkertaisempia ja kömpelömpiä. Silti on tietysti ajateltavissa, että Etelä-Pohjanmaalle olisi syntynyt myös kehittyneempää pronssinvalantaa, eikä kysymystä koverankuperien tasapäisten tasavarsisolkien proveniensista voida pitää ratkaistuna. Suomessa muoto kuuluu joka tapauksessa eteläpohjalaiseen kulttuurikuvaan.

Knut Stjerna osoitti jo vuosisadan alussa, että varsinkin Skandinaviassa esiintyi pyrkimystä solkien bisymmetriaan eli tasavartisuuteen nuoremasta roomalaisajasta lähtien (Stjerna 1905). Tältä kannalta koverankuperia tasapäisiä tasavarsisolkia voidaan pitää ajan yleisten tendenssien mukaisina. Niille ei ole kuitenkaan esitetty varsinaista kehityshistoriaa. Syynä lienee, ettei sitä ole helppo esittää: tyyppi ilmaantuu tai näyttää ilmaantuvan valmiina, ilman Suomessa tai Skandinaviassa todettavia esiasteita. Arkeologisen aineiston luonteesta johtuu, ettei näiden puuttumisen tarvitse olla todellista; niitä voi vastedes ilmaantua. Kuinka todennäköinen tällainen mahdollisuus on, on tuskin arvioitavissa. Kenties se ei ole paljonkaan todennäköisempi kuin se ajatus, että solkityyppi olisi luotu suuressa määrin itsenäisesti, vailla esiasteita, sillä tällaisia muotoja esineellisessä kulttuurissa tava-

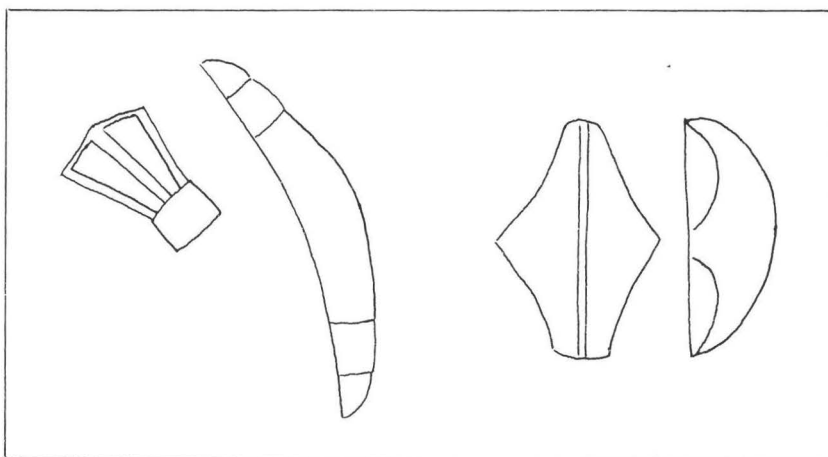
taan perin harvoin, poikkeuksena tietysti luovan individualistisesti painottuneen muotoilun tuotteet. Omasta puolestani pitäisin tässä tapauksessa luonnollisimpana kolmatta mahdollisuutta, nim. sitä, että tyyppi on omaksuttu Suomeen tai Skandinaviaan muualta, valmiina muotona. Tällöin sen kehityshistoriaa olisi turha etsiä sen nykyiseltä esiintymisalueelta. Ilmiö ei olisi kansainvaellusajalla ainutkertainen: myös lintuneulat ilmaantuvat Suomeen ja Skandinaviaan varoituksetta.

Tämänkaltaiseen pohdiskeluun sopii tietysti se jo Stjernan toteama seikka, että tasavartisia solkia on käytetty myös Rooman alueella. Voitaisiin siis kysyä, selviäisikö solkityypin kehityshistoria sieltä käsin. Tutkimuskirjallisuuden hyvin ylimalkainen selaaminen ei ole kuitenkaan tuottanut tuloksia. Sen sijaan voin viitata pariin havaintoon, jotka olen tehnyt Roomassa Capitoliumin hienoissa museoissa. Palazzo dei Conservatoriin esipihassa, sisäänkäynnin vieressä katsojan silmät vangitsee kaksi mahtavaa sinertävästä kivistä veistettyä hahmoa. Monumentaali-patsaat esittävät tuuheatukkaisia ja kiharapartaisia miehiä, barbaareja, kuten heidän vaatetuksestaan ilmenee. Kummallakin on samanlaiset nilkkoihin ulottuvat housut, pitkä mekko ja hapsureunainen viitta, joka on kiinnitetty epäsymmetrisesti, oikean käden näkyviin jättäen. Viittaa kiinnittää tasavartinen solki.

Habitukseltaan solki muistuttaa huomattavasti edellä kuvattuja koverankuperia tasavarsisolkia: siinä on korkea, keskelle levenevä kaari ja siihen liittyvät poikkisuunnassa profiloituneet päät. Kaareissa näkyy keskellä pitkittäisharja ja reunoissa vastaavat pitkittäiset koholistat. Mikäli olen saattanut nähdä – solki on katsojaa huomattavasti korkeammalla – kaari on pituussuunnassa loivan harjava, »kaksilap-
peinen». Päiden eli varsien muodosta ei lattialta katsoen saa tarkkaa selkoa;

Kuva 3. Daakialaisruhtinas, harteillaan tasavarsisolkijella kiinnitetty viitta. Valokuvassa solki näyttää suoralta. Palazzo dei conservatori, Rooma. Valokuvannut Terho Tiilikainen 1981.

Kuva 4. Vasemmalla daakialaisruhtinaan, Museum dei conservatori, viitansolki edestä ja sivulta, oikealla Homeroksen, Museum capitoline, viitansolki ylhäältä ja sivulta katsottuna. Luonnokset kirjoittajan.

käsivaraisen luonnospirustukseni mukaan niissä olisi kaaren vieressä poikittainen tasapintainen koholista ja sen jatkeena matalampi kaarevasti oheneva pääteosa. Luonnokseni mukaan solki olisi sivusta katsoen kokonaisuudessaan kaareva, mikä ei kuitenkaan näy käytettävissäni olevista valokuvista. Vaikka solki muistuttaakin jäsentelyltään em. tasavarsisolkiä, se poikkeaa niistä siinä määrin, ettei sitä voida näihin suoranaisesti yhdistää. Se ei ole mahdollista aikaeronkaan vuoksi: patsaat esittävät todennäköisesti Trajanuksen triumfikulkueseen kuuluneita vangittuja daakialaisruhtinaita; toisen patsaan katkenneet kädet viittaavat kahlehdittuun asentoon. Kun Trajanus valloitti Daakian vv. 101–107, patsaat ajoittunevat 100-luvun ensi kymmeneen. Ilmeistä on joka tapauksessa, että Daakiassa, ts. Itä-Unkarin – Romanian alueella on ensimmäisen ja toisen vuosisadan vaihteessa käytetty kansainvaellusaikaisia muistuttavia tasavarsisolkiä.

Toinen havaintoni on peräisin vastapäisestä Capitoline Museumista. Filosofien halliin on siellä sijoitettu eräs Homerosta esittävä rintakuva, jossa runoilijan harteilla on viitta. Sekin on kiinnitetty tasavartisella soljella, mutta solki eroaa edellisistä. Edestä katsoen se on koverasivuisen päistä katkaistun rombin muotoinen, profiililtaan voimakkaan kaareva. Solki on poikkileikkaukseltaan harjava. Rintakuva kuuluu Albanin kokoelmiin, mutta sen löytöhistoriasta en ole selvillä. Kyseessä lienee hellenistinen tai roomalainen kopio jostakin vanhemmasta muotokuvasta. Pyrkimättä asiaan sen lähemmin syventymään totean kaksi seikkaa: tässäkin tapauksessa tasavarsisolki viittaa itään; Homeroshan oli antiikin yleisen käsityksen mukaan joonialainen. Toinen merkittävä piirre koskee soljen muotoa. Vaikka Homeroksen solki eroaakin »varrettomuudessaan» kyseisistä kansainvaellusajan soljista, sen hahmo muistuttaa suuresti, etten sanoisi hämmästyttävästi, eteläpohjalaisen solkien kaariosaa. Tämäkin on näet katkaistun koverasivuisen rombin muotoinen ja toisinaan jopa pitkittäin fasetoitu, ei tosin harjava, vaan kolmisärmäinen. Jos Homeroksen solkeen liitettäisiin päät eli varret, tuloksena olisi lähes pohjalainen muoto. Edellä käsitellyt antiikin solkikuvat eivät tietystikään salli hyvin varmoja eivätkä täsmällisiä johtopäätöksiä. Kun ne kuitenkin muistuttavat kansainvaellusajan kove-

rankuperia tasapäisiä tasavarsisolkia enemmän kuin muut Pohjoismaista tai yleensä Itämeren piiristä tuntemani tasavarsisoljet, otaksun niitä kyseisten pohjalaissolkien ajallisesti ja alueellisesti kaukaisiksi esiasteiksi. Kenties tuleva tutkimus onnistuu rakentamaan näitä solkimuotoja yhdistävän sillan. Se ulottuisi silloin kansainvaellusajasta ajanlaskun vaihteeseen tai vieläkin kauemmaksi ja yhdistäisi nämä pohjoiset maanääret Mustanmeren kautta Homeroksen maailmaan.

Kirjallisuus

- Biörnstad, Margareta 1963, Grabfunde bei Kälvesta in Spånga. *SM* 1963.
Erä-Esko, Aarni 1965, Germanic animal Art of Salins Style I in Finland. *SMYA* 63.
Hackman, Alfred 1905, *Die ältere Eisenzeit in Finnland. I. Die Funde aus den fünf ersten Jahrhunderten n. Chr.* Helsingfors 1905.
Kivikoski, Ella 1936, Loimafyndet. *FM* 1936.
Kivikoski, Ella 1961, *Suomen esihistoria. Suomen historia I.* Porvoo 1961.
Kivikoski, Ella 1973, *Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text.* Helsinki 1973.
Meinander, C.F. 1950, *Esihistoria. Etelä-Pohjanmaan historia I–II.* Helsinki 1950.
Stjerna, Knut 1905, Till de likarmade fibulornas typologi. *Månadsblad* X 1903–1905. Stockholm 1905.
Tallgren, A.M. 1931, *Varsinais-Suomen esihistoria. Varsinais-Suomen historia I.* Turku 1931.
Waller, Jutta 1972, Dress pins. *Excavations at Helgö IV, Workshop, Part 1.* Stockholm 1972.
Vierck, Hayo 1967, Bemerkungen zum Verlaufsweg finnisch-angelsächsischen Beziehungen im sechsten Jahrhundert. *SM* 1967.
Åberg, Nils 1924, Den nordiska folkvandringstidens kronologi. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Monografiserien* N:o 14. Stockholm 1924.